

Sibīrijas igauņi 21. gadsimtā

Vera Oinets-Nikolajeva

Krasnojarskas novadā pašlaik dzīvo apmēram četri tūkstoši igauņu. Pirmie migranti no Igaunijas tajā ieradās apmēram pirms 150 gadiem. Krasnojarskas novada kartē ir lasāmi senie pirmo igauņu iecelotāju ciemu nosaukumi: Narva, Petseri, Igaunija, Rapina, Augšsuetuka (krieviski *Верхний Суетук*). Pašus pirmos igauņus, kas ieradās novadā, bija deportējušas cariskās varas institūcijas; pēc tam migrācija uz Sibīriju bija saistīta ar brīvu zemes apgabalu trūkumu laikā no 1890. gada līdz 1918. gadam; trešais vilnis bija 1940–50. gadu deportācija; un pēdējā mazā ļaužu grupa bija jauni cilvēki, kas ieradās, lai apzinātu visus komjaunatnes ēku projektus.

No setu zemes nākušie igauņi apmetās teritorijā pie Khana un Mana upēm. Setu zemes vidusdaļa kļuva par Partizānu apriņķa Haidaku, kur 1915. gadā tika uzbūvēta skola un baznīca. Sibīrijā valodas barjera palīdzēja saglabāt setu kultūru, nacionālo valodu, folkloru un identitāti. Nozīmīgi, ka seti nodarbojās ar naturālo saimniecību, kas daļēji ir saglabājusies līdz mūsdienām. Setu zemes iedzīvotāji Sibīrijā iecēloja ar daudzveidīgiem lauksaimniecības instrumentiem, lopiem un sēklām. No dzimtenes līdzatvestās stelles palīdzēja saglabāt nacionālo tautas tērpu darināšanas tradīciju. Līdz 1950. gadam setiem nebija cita apģērba. Protams, Sibīrijas klimats un dzīves apstākļi ieviesa izmaiņas viņu kultūrā. Seti apguva jaunas nodarbes, tādas kā koku pludināšana, medīšana, zelta meklēšana, zvejošana u.c.

Igauņi, kas agrāk bija dzīvojuši Abanas un Dzerdzinskas apgabalos, ir saglabājuši savu igauņu valodas Voru dialektu, kādā runā Dienvidigaunijā, un tas nezuda arī, tiekot izsūtītiem uz Sibīriju 19. gadsimtā.

Pirmā igauņu apmetne Krasnojarskas novadā bija **Augšsuetuka**, kas tagad ir igauņu kultūras oāze Sibīrijā. 2000. gadā Augšsuetuka atzīmēja savu 150. gadadienu. Šajā ciematā atrodas pirmā, tālajā 1888. gadā Austrumsibīrijā uzceltā luterāņu baznīca. Ciematā tika atvērta vienīgā igauņu skola Sibīrijā kopš 2002. gada, precīzāk sakot, vienīgā skola, kurā mācīja igauņu valodu, un četrus gadus tajā strādāja skolotāja no Tartu universitātes.

19. gadsimta beigās Augšsuetuka vai luterāņu kolonija, kā to agrāk mēdza saukt, kļuva plaši pazīstama visā Krievijā. 1893. gada sākumā kāds šī ciema zemnieks, Maksims Mellers, saņēma uzaicinājumu piedalīties Pasaules izstādē un nosūtīt uz to savas 1892. gada ražas kukurūzas paraugus. Par godu Amerikas atklāšanas 400. gadadienai Kolumba vārdā nosauktā izstāde notika Čikāgā, ASV. Melleru kukurūza tika atzīta par labāko starp 11 Krievijas kukurūzas paraugiem. Slavenā kukurūzas audzētāja pēcnācēji dzīvo ciemā vēl šobaltdien. Melleru mazmazdzēls kļuva par pūtēju orķestra vadītāju un pašlaik ir ciema priekšsēdētājs.

Katru gadu igauņi sanāk kopā pie tradicionālā Jāņu nakts ugunsкура, pie kura spēlē arī simts gadus vecais slavenais pūtēju orķestris. Tas bija visā apkaimē pirmais dibinātais pūtēju orķestris. Ideja par pūtēju orķestra dibināšanu pieder Jakovam Kaskam, kaislīgam mūzikas mīļotājam. Kopā ar skolas skolotāju viņi vērsās pie J. G. Cimmermana, liela Leipcigas rūpnieka, un lūdza viņam dāvēt orķestrim instrumentus. Atklāta vēstule no Sibīrijas attālā nostūra aizkustināja Cimmermana kungu, un drīz pēc tam ciemā tika nodibināts pūtēju orķestris. 1941. gadā pūtēju orķestra mūziķi nospēlēja pēdējo dziesmu, pirms tika nosūtīti karā, kur tie gāja bojā. 1947. gadā nogalināto mūziķu atvases izlēma atjaunot orķestri. Svētās Marijas dienā, 1947. gada 7. aprīlī, notika atjaunotā orķestra pirmā uzstāšanās. Pūtēju orķestris ietekmēja kultūras dzīvi ne tikai ciemā, bet visā apkaimē. Pēdējos 15 gadus to vada Ērni Lells. Viņa vadībā pūtēju orķestris ieguva tautas orķestra titulu. 1992. un 1995. gadā

pūtēju orķestris piedalījās Pasaules mūzikas festivālā. 1996. gadā tas pārstāvēja Krievijas igauņus Pasaules igauņu dienās Stokholmā (Esto 1996) un 2004. gadā – Rīgā (Esto 2004).

Sibīrijas igauņu kultūra atšķiras no igauņu kultūras dzimtajā Igaunijā. Pētnieki to dēvē par „Sibīrijas igauņu” kultūru. Igauņi ir bagātinājuši daudz nacionālo Sibīrijas kultūru. Igauņi atveda uz Sibīriju jaunas lauksaimniecības metodes, dārzu audzēšanu, nacionālās virtuves receptes un ilglaicīgas pārtikas saglabāšanas tradīcijas (desas, sieru un šķiņķi); viņi iemācīja vietējām sievietēm siltu vilnas apģērbu adīšanu.

Taču līdzīgi citām mazajām Sibīrijas iedzīvotāju kultūrām arī Sibīrijas igauņu kultūrai draud izzušana. Atrodoties ilglaicīgā izolācijā no vēsturiskās tēvzemes, asimilācijas process ir nenovēršams. Ja nācija zaudē savu valodu, savu kultūru – izzūd arī tauta. Tā kļūst anonīma, viegli manipulējama. Atgriešanās pie izzūdošas valodas ir ļoti grūts process, taču tam ir ārkārtīgi liela nozīme. Jebkura kultūra, jebkura valoda pasaulē ir mūsu kopējais īpašums, ko globalizācijas laikā sākam novērtēt un labāk izprast.

Ciems-muzejs – šī ideja radās pirms krietna laika. Priekšrakstu un reģistrācijas dokumentu melnraksti ir nupat kā sagatavoti, projekts ir apspriests ar Igaunijas vēstnieku un Krasnojarskas starptautisko attiecību vicegubernatoru. Taču darba apjoms ir pārāk liels vienam entuziastam. Ir nepieciešams apvienot kopējos centienus saglabāt unikālo nacionālo ciemu un tā dzīvesstilu. Pēc Marka Mūra (Mark Moore), norvēģu muzeologa, iniciatīvas 2002. gada augustā mēs apmeklējām ciemu, lai apzinātu Antuāna de Berija (Antoin De Barry) projektu „Oāzes masts” (“Mast of Oasis”). Projekts “Oāzes masts” ir nozīmīgs kultūras ziņā visam apgabalam. Projekts nostiprina mieru, masts simbolizē vietu, kur satiekas kultūras un tautības. Antuāna de Berija „Oāzes masti” ar UNESCO atbalstu tika izveidoti Mali (1990), Kanādā (1992), Spānijā (1994), Vācijā (1997), Francijā (1999); tos ir plānots izveidot Brazīlijā, Īrijā un pirmo reizi arī Krievijā. Šķiet, ka pastāv iespēja atvērt to Pasaulei un sazināties ar to.

Pēc svētdienas dievkalpojuma mēs iepazīstinājām iedzīvotājus ar projektu. Mācītājs Jāns Kenzaps, ciema priekšsēdētājs Ērni Lells un skolotāja Anne Salma izteica gatavību palīdzēt. Kāpēc izveidojās ideja dibināt muzeju? Jautājums ir lieks. Vēsture runā pati par sevi. Šobrīd Suetuka (krieviski *Верхний Суетук*) atgādina brīvdabas muzeju. Masts tiks uzslēts blakus baznīcai. Pēc projekta dibināšanas, taču pirms masta uzslēšanas notiks simboliska ceremonija, iesaistot visus ciema iedzīvotājus: viņiem būs jāatnes kāda lieta, kas vislabāk atspoguļo viņu dzīvi līdz šim, vēsturi, profesiju, tradīciju vai nākotni. Visi iedzīvotāji kopā ar šīm lietām tiks nofotografēti, un viņu stāsti tiks pierakstīti. Šī informācija tiks publicēta brošūrā vai referāta formāta darbā. Tas būs ilustratīvs attēlojums tālākām paaudzēm par tradicionālu ciemu un tā iedzīvotāju uzrakstītajiem stāstiem. Turklāt 30 kopijās tiks izdots ciema svarīgāko amatu ieņēmēju izveidots informatīvs darbs par ciemu. Divas kopijas tiks nosūtītas visu trīs Oāžu nacionālajām bibliotēkām. Tādējādi starp Oāzēm sāks darboties kultūras apmaiņa.

2002. gada septembrī projekts tika prezentēts Krasnojarskas Starptautiskajā Muzeju biennālē „Stikls un logs”, stāstot par ciema pagātņi, tagadņi un nākotni. 2003. gada augustā mēs atkal apmeklēsime ciemu kopā ar Antuānu de Beriju un sagatavosime projektu kopā ar ciema iedzīvotājiem. Mēs ticam, ka šis projekts būs neatsverama palīdzība unikālā ciema saglabāšanā un brīvdabas muzeja izveidošanā tajā.

Krasnojarskas igauņu biedrība

Apmēram tūkstotis Krasnojarskas novadā dzīvojošo igauņu ir apmetušies tās galvaspilsētā Krasnojarskā. Bez tam igauņu biedrības atrodas Igaunijas, Novo-Petseras, Haidakas, Narvas, Augšbulankas (krieviski *Верхняя Буланка*) un Augšsuetukas ciemos. Krasnojarskas novada igauņu biedrība „EESTI” sāka savu darbību 1992. gada februārī, iekļaujot arī tos igauņus, kas dzīvo attālākos novada nostūros. Biedrībā notiek mācības igauņu

valodā, ko pasniedz Elsa Vilde, Kuno Pergī, pašlaik arī Helvi Kūss. Kopš 1991.g. darbojas Svētdienas skola. Biedrības kultūras aktivitātes ir ļoti daudzveidīgas. 1992. un 1993. gadā Biedrība organizēja igauņu kultūras dienas Haidakas un Novo-Petseras ciemos, 1996. gadā – somugru kultūras dienas. 2001. gadā notika igauņu kultūras dienas Krasnojarskā, kas bija veltītas Igaunijas Republikas 83. gadadienai un Krasnojarskas igauņu biedrības 10. gadadienai. Koncertu sniedza Krasnojarskas akadēmiskais simfoniskais orķestris Erki Pehka vadībā; notika Mares Piho, Igaunijas nacionālā muzeja pētnieces, izstāde; notika Sibīrijas igauņu koncerts kopā ar Setu kori no Haidakas un pūtēju orķestri no Augšsuetukas ciema u.c. 1997. gadā starptautiskās Krasnojarskas muzeju biennāles uzmanības centrā atradās Veras Nikolajevas veidotā izstāde „Igauņu stils”. 1997. gada decembrī biedrība atklāja Igaunijas 20. gadsimta sākuma pastkaršu un Krasnojarskas igauņu rokdarbu izstādi. Tās ietvaros Olga Bojenko, māksliniece no Krasnojarskas Mākslas Akadēmijas, izstādīja savus 20 akvareļus ar Tallinas vecpilsētas skatiem. 1999. gada 8. aprīlī Krievijas Mākslas Akadēmijā tika atklāta Igaunijas grafiskās mākslas izstāde „Urāli-Sibīrija”, izrādot tajā Arvo Kerenda, Vīves Tolli, Ilmāra Torna, Pētera Ulasa, Aleksandra Hoidres, Vello Vinna, Vīves Kuksas, Helgi Olvetas u.c. mākslinieku darbus. 2002. gada aprīlī Igaunijas drāmas teātris viesojās Krasnojarskā un Augšsuetukā. 2002. gada septembrī Krasnojarskas muzeju biennāles „Logs muzejā” ietvaros Biedrība organizēja Annas Nikolajevas izstādi par Augšsuetukas ciema pagātņi, tagadni un nākotni. 2004. februārī notika Vikas Vildes no Zeļenogorskas izstāde „Igaunijas gobelēns”. Krasnojarskas novada konkursā uzvarēja Setu muzeja attīstības projekts – Haidakas ciema skolas un Igauņu biedrības kopdarbs. 2006. gada februārī norisinājās igauņu kultūras dienas; mēs atzīmējam Igaunijas Republikas gadadienu un biedrības 15. gadadienu. Izstāde: Sibīrijas setu māksla – Fotografijas – Sibīrijas setu kultūra un dzīve, setu muzejs Haidakā. Vika Vilde no Novo-Petseras (tagad dzīvo Zeļenogorskā) ar „Igaunijas gobelēnu”, Krasnojarskas akadēmiskais simfoniskais orķestris ar igauņu pianistu Tanielu Jaometsu, setu sieviešu koris “Kullerkup”, Setu bērnu ansamblis “Lill”, jauktais koris no Novo-Petseras un citi dalībnieki piedalījās Sibīrijas igauņu festivālā.

Tulkoja SIA APLIS.info